

Joseph H. H. WEILER: *Keresztény Európa*

Budapest, Szent István Társulat, 2007. 176.
 (Pázmány Könyvek. Fordította Rihmer Zoltán.)

*„Ez a földrész a keresztény hit és keresztény etika forrása.
 Az ókori és modern kultúra, a művészetek, filozófia
 és tudományok szülőföldje. Ha Európa valaha egybeforrna,
 hogy népei ezt a hatalmas örökséget közösen élvezhessék,
 nem volna határa a boldogságnak, jólétnek és dicsőségnek.”*

(Winston CHURCHILL, Fulton, 1946.)

1. A második világháborút követő korszak egyik legbefolyásosabb politikusa, Winston Churchill híres fultoni beszédében az európai egység megteremtésére ösztönözve sorolja fel azokat az értékeket, melyek segítségével a véres konfliktusoktól tépázott kontinens népei újra egymásra találhatnak és melyekre közös jövőjüket alapozhatnak. Ezen értékek között első helyen említi a kereszténységet, mint vallást és a keresztény etikát, mint közös európai kultúrkincsünket. Ehhez képest az egyre szorosabb gazdasági együttműködésre alapozott európai integráció mintegy fél évszázadon keresztül számúzta a vallást integrációs eszköztárából; a keresztény vallás csupán szimbolikájában köszön vissza a Szűz Mária koronáját idéző európai lobogón.

Az Unió „vallástalanságába” az Alkotmányszerződés preambuluma körüli viták hoztak fordulatot, mikor felmerült, hogy abban egyebek között Európa zsidó és keresztény gyökereire való utalás is szerepeljen. A kérdés óriási vitát kavart, melyben egyszerre kerültek felszínre a török csatlakozás tükrében a muzulmán lakosság jogai és érdekei, a váláshoz és a vallástalansághoz való jog, valamint a szekuláris állam kontra államegyházat intézményesítő tagállamok között feszülő ellentétek. A végső, több tagállam által is ratifikált szövegváltozat azonban már nem tartalmazott ilyen utalást; Howse azt sejteti, hogy ebben a szekuláris Franciaország korábbi államfőjének, az Alkotmányszerződést kidolgozó Konvent elnökének, Valéry Giscard D’Estaingnek meghatározó szerepe volt.¹

Ezek az események indították a litván származású rabbi fiát, a dél-afrikai születésű, világhírű amerikai jogászprofesszort, Joseph Weilert arra, hogy megírja a „Keresztény Európa” című könyvét. A szókimondásáról ismert, újjító szemléletű európa-jogász írása bombaként robbant a multikulturalizmusra átirányzott, a pluralizmus és liberalizmus eszméjére épített XXI. századi Európában.

Weiler kiindulópontja, hogy az Európai Alkotmánynak és szimbólumrendszerének a nemzeti alkotmányok, gyakorlatilag Európa népeinek egységét és sokszínűségét kell megjelenítenie. Márpedig Európa egységét, ami a „politikai kultúrát, eszmetörténetet és értékrendet” illeti, éppen a kereszténység öröksége, és „legújabbban, az ezen örökség elleni küzdelem határozta meg”. Éppen ezt az örökséget tükrözi vissza Európa-szerte az az épített környezet, tárgyi és szellemi kultúra, mely eredetében vallási, ke-

¹ Robert HOWSE: Piety and the Preamble. *Legal Affairs*, June 2004.

resztény ihletésű. Ennek ellenére Európa „tagadásban van”, kényszeresen elnyomva lényének alapvető elemét. A mai európai közbeszédben a kereszténység mint fogalom és érték szinte tabutémává vált, melynek következtében a „kereszténység” kiszorult a politikai szókészletből, sőt, a hívők a magánélet önkéntes száműzetésében élnek (ezt nevezi Weiler a „keresztény gettónak”).² Ezt a jelenséget Weiler azzal szemlélteti, hogy még a gyakorló keresztény szerzők tollából kikerült, európai integrációt leíró könyvek kilencven százaléka sem említi egyetlen szóval sem a kereszténységet.

Weiler szerint egy alkotmány nem csupán a hatalmi ágak elválasztásáról, a központi hatalom korlátairól szól, hanem egyben „a társadalom tükré, önértelmezésének lényegi eleme, és alapvető szerepet játszik azon nép nemzeti, kulturális és értékbeli identitásának meghatározásában, amely elfogadta.” Ahhoz, hogy megtaláljuk Európa népei identitásának lényegi elemét, Weiler a nemzeti alkotmányokhoz fordul és azt találja, bár a kép nagyon is sokszínű, a tagállamok alkotmányainak többsége tartalmaz utalást akár az államegyházra, akár egyszerűen „Istenre”. Ennek ellenére senki nem vonná kétségbe, hogy ezekben az államokban érvényesül az agnoszticizmus értéke, a valláshoz és a vallástól való szabadság elve. Amennyiben Európa alkotmánya valóban tiszteletben kívánja tartani valamennyi polgára világnézeti jogait, nem választhatja a vallásról való hallgatás csupán látszólag semleges megoldását. A hallgatás semlegességének álcája mögül ugyanis – akarva, akaratlanul – éppen a laicizmus iránti részrehajlás bontakozik ki, mely egyfelől sérti a hívők vallási identitáshoz való jogát, másfelől a szekuláris tagállamok elsőbbségét tükrözi vissza. Egy ilyen alkotmány pedig nem fejezheti ki Európa egységét és sokféleségét. Lehetséges megoldásként a szerző Lengyelország alkotmányának preambulumát idézi, mely egyszerre fogja össze a hívők és a laikusok tömegét az egységes lengyel társadalomban.³

Amennyiben a vallásról való hallgatás semlegességének tételét megcáfoltuk, nem lehet megkerülni azt a kérdést sem, hogy miért éppen a keresztény vallásra történjék utalás az Alkotmányszerződés preambulumában? Weiler rámutat arra, hogy az Alkotmányszerződés preambuluma az előremutató európai integrációt, az európai népek közös jövő formálására irányuló törekvését a történelmi múlt szövetségébe ágyazza be, mikor az európai népek közös eredetére, történelmi megosztottságára és eszmetörténeti örökségére utal vissza. A kép nem lehet teljes a kereszténységre való utalás nélkül: annak kizárása olyan „beszédes hallgatás, amely igenis ideológiai töltettel bír”. Végül, az alapjogok megalapozásaként a preambulum utal a humanizmus hagyományára, mely az egyenlő emberi méltóság hirdetésével a laikusok számára valóban megfelelő alapul szolgál e jogok elismerésére és védelmére. A kereszténység kizárása azonban nem veszi figyelembe a hívők azon meggyőződését, hogy emberi egyenlőség és sza-

² Ld. részletesen: John L. ALLEN Jr.: Tackling taboos on Jews and Christians, the cross and the decide. <http://ncronline.org/blogs/all-things-catholic/tackling-taboos-jews-and-christians-cross-and-decide>, Jan. 21, 2011. (Interjú Joseph H. H. Weilerrel).

³ „Figyelemmel hazánk jelenére és jövőjére, amely 1989-ben visszaszerezte annak lehetőségét, hogy saját sorsáról szuverén és demokratikus módon határozzon, mi, a lengyel nemzet – a köztársaság összes polgára, egyrészt azok, akik hisznek Istenben mint az igazság, az igazságosság, a jó és a szép forrásában, másrészt azok, akik nem osztoznak ebben a hitben, de tisztelik a más forrásból származó egyetemes értékeket –, egyenlőként a jogokban és a közjó iránti kötelezettségekben – Lengyelország [...]”

badság forrása Isten teremtő cselekedetében áll, mellyel saját képmására alkotta meg az embert, a méltóságában és szabadságában egyenlő nőt és férfit.⁴

Visszatérve a tagállami alkotmányos hagyományok sokszínűségéhez a szerző rámutat arra az ellentmondásra, hogy egy vallástól „megtisztított” közös alkotmány félrevezethetné az annak értelmezésére hivatott bírót. Kissé talán túl optimistán vonja le azt a következtetést, hogy „az európai bíró számára nem létezik az a luxus, amelyet egyes nemzeti kollégái élveznek, akik e ponton egységes alkotmányjogi szimbólumnyelvel rendelkeznek; az európai bírónak [...] úgy kell értelmeznie az alkotmányt, hogy tiszteletben tartja a szimbólumnyelveket, amelyek bizonyos értelemben ellentmondásban állnak egymással. Bizony, ez volna a legnagyobb kihívás Európa számára! [...] Az európai bírónak az a nehéz (ám végső soron hálás) feladata, hogy megteremtse az alapjogok egyfajta szintézisét, amely különösen kifejezi az európai pluralizmust.”

2. Ennek fényében nem éppen öngazolásként érhetette a szerzőt az a hír, hogy a strasbourgi bíróság Kamarája – ugyan nem az Alkotmányszerződés értelmezése során, de mindenképpen a közös európai alapjogi minimumot szem előtt tartva – a 2009-ben eldöntött olasz feszület-ügyben a vallástól való szabadsághoz való jogot erősítette meg a valláshoz való joggal szemben.⁵ A *Lautsi és társai kontra Olaszország ügyben* a felperes sérelmezte, hogy gyermekei iskolájának osztálytermeiben feszület került elhelyezésre, mellyel sérült gyermekei vallásszabadsága, illetve az ő és gyermekei joga arra, hogy világnézeti meggyőződésének megfelelő szellemben nevelhesse őket, illetve ilyen szellemben nevelkedjenek.⁶ Míg az olasz állam – valamint I. Kirill moszkvai pátriárka⁷ és számos prominens politikus – arra hívta fel a figyelmet, hogy a kereszt Olaszország és a közös európai identitás fontos szimbóluma, a Kamara szerint a kereszt vallási, egyben katolikus szimbólum. Az állam a közoktatás terén köteles érvényre juttatni a világnézeti semlegességet mely mind a vallásos, mind az ateista szimbólumok oktatási intézményekben való mellőzésére köteles. Sőt, a vallásszabadság negatív oldala különös védelmet érdemel olyan esetekben, melyekben az állam valamely világnézetet preferál, ugyanakkor az eltérő világnézettel rendelkezők függenek az állami szolgáltatástól, például közoktatástól,⁸ az alól csak aránytalan teherrel tudnák kivonni magukat.⁹

Az ítélet tehát egészen más alapállásról tanúskodott, mint amit Weiler előirányzott és mint amilyen „európai bírói” hozzáállást könyvében előrevetített. De hogyan is került az ortodox zsidó vallású professzor a strasbourgi bíróság elé? „Mikor az eredeti ítélet kijött,

⁴ Ld. még: KOLTAY András: Európa és a feszület jele. In: TATTAY Levente – POGÁCSÁS Anett – MOLNÁR Sarolta (szerk.): *Pro Vita & Scientia. Ünnepi kötet Jobbágyi Gábor 65. születésnapja alkalmából*. Budapest, Szent István Társulat, 2012. 129.

⁵ Lautsi v. Italy, Application no. 30814/06, Chamber judgment, 3 November 2009.

⁶ HALMAI Gábor: Lautsi Olaszország elleni ügye, halmaigabor.hu/dok/54_Lautsi_Krucifix.doc

⁷ „Európa nyilvános közterein jelen lévő keresztény vallási szimbólumok a közös európai identitás részét alkotják, és nélkülük mind a kontinens múltja, mind jelene, mind pedig jövője elképzelhetetlen.” I. Kirill levele Olaszország miniszterelnökének. <http://www.reformatus.hu/mutat/a-kereszt-ugy-ujabb-fejlemenye-a-moszkvai-patriarka-levelet-megirta/>

⁸ Uo.

⁹ KOLTAY i. m. 126.

sokként ért, hogy milyen gyenge lábakon áll az indokolás, milyen felületes. Írtam egy szerkesztői levelet a *European Journal of International Law*-ba, melyben kifejtettem, hogy mindegy, mi a véleményünk az eljárás végeredményéről, ez mégis egy szégyenteljes döntés. Azzal sem értettem egyet, ahogyan az olasz kormány érvelt az ügyben. Azt állították, hogy a kereszt nem vallási szimbólum, hanem nemzeti. Azonkívül, hogy ez őszintétlen állítás volt,¹⁰ egyben rossz stratégiát is jelentett, mert a kamara könnyűszerrel mondhatta, hogy ez egy nyilvánvalóan vallási szimbólum.⁹ Mikor a fellebbviteli eljárás felperese, az olasz kormány és a későbbi beavatkozók összeültek, hogy megvitassák a stratégiájukat, Weiler professzort is meghívták, sőt, felkérték, hogy képviselje őket, mire a professzor – szigorúan ingyen – elvállalta az ügyet.

A felperes a Nagykamara előtt zajló eljárásban sajnálkozását fejezte ki, hogy a első fokon eljáró bíróság nem volt kellő tekintettel a vallási szimbólumok közoktatási intézményekben való elhelyezésének a részes államokban tapasztalható sokszínűségére és nem hagyott e tekintetben kellő mérlegelési szabadságot az olasz államnak. Emellett a felperes szerint a bíróság összekeverte a semlegesség és a szekularizmus fogalmait, így végeredményben az ateista szemléletet részesítette előnyben. A kereszt „passzív szimbólum”, mely vallási, de egyéb szimbólumként is értelmezhető, és nem keverendő össze olyan „aktív tevékenységekkel”, mint például a vallásos oktatás. A katolikus vallás az olasz lakosság többségének vallása, az állam, a társadalom és a katolicizmus szoros kapcsolata egy több évszázados fejlődés eredménye, így a kereszt e nemzeti hagyomány kifejeződése, elhelyezésével a gyermekek közelebb kerülnek saját történelmük és kultúrájuk megismeréséhez. Végül, a kereszt eltávolítása a hívő szülők jogaira volna sérelmes, és egyben a „kisebbségi pozícióval való visszaélést” valósítaná meg.¹⁰

2011. március 18-án hozott ítéletében a Nagykamara megerősítette, hogy az oktatás megszervezésében a részes államok nagyfokú mérlegelési szabadsággal rendelkeznek. Bár a kereszt egyértelműen vallási szimbólum, a kereszt oktatási intézményben való elhelyezéséből nem lehet arra következtetni, hogy az oktatási intézményben térítő tevékenységet folytatnának, emellett a szülő mindvégig gyakorolhatta a saját világnézete szerinti neveléshez való jogát. Mindezek alapján a Nagykamara úgy döntött, hogy Olaszország nem sértette meg az Egyezményt.¹¹

3. A multikulturalizmus és a gyakran egymással ellentétes alapjogok különös kihívás elé állítják a liberális európai értékrendszert, melyben a strasbourgi és a luxemburgi bíróság igyekszik valamilyen egyensúlyt létrehozni. Ám – amint az a kereszt-ügyben is jól látszik –, a pluralizmus és semlegesség értékeinek szolgáltatásban esetjoguk akár a közös identitás fokozatos kiüresítéséhez is vezethet, vagy éppen olyan visszatetsző eredményeket hoz, ahol a (sokak számára) a szeretet és megbocsátás ígéretét hordozó kereszt isko-

⁸ Talán ez a hivatkozás a „keresztény gettó” megnyilvánulásának is tekinthető egyben.

⁹ John L. ALLEN JR.: *Tackling taboos on Jews and Christians, the cross and the decide*. <http://nconline.org/blogs/all-things-catholic/tackling-taboos-jews-and-christians-cross-and-deicide>, Jan. 21, 2011. (Interjú Joseph H. H. Weilerrel).

¹⁰ Az ítélet elérhető: http://www.echr.coe.int/echr/resources/hudoc/lautsi_and_others_v_italy.pdf

¹¹ KOLTAY i. m. 126.

lákban való elhelyezése jogsértőnek minősül, miközben az elnyomó diktatúrákat idéző vörös csillag viselése védelmet érdemel. Míg döntéseikkel az európai bírói fórumok éppen az alapjogvédelem közös minimumát kívánják garantálni, addig kevésbé örvendetes módon muníciót szolgáltatnak szélsőséges politikai megnyilvánulásokhoz és teljes mértékben figyelmen kívül hagyják az egyes államokban kialakult kényes világnézeti egyensúlyt és történelmi tapasztalatokat. Mind a szekuláris, mind az államvallás intézményesítését választó államokra, továbbá mind a szocializmus gyakorlati megvalósításától megkímélt Nyugatra, mind pedig az annak feldolgozásával máig küzdő Keletre rákényszeríti a látszat-semlegesség alapjogi kényszerzubbonyát.

Weilert sokan támadták állásfoglalásáért, még saját vallásának közösségeiből is. Pedig Weiler alapvetően nem önmagában a keresztény vallás mellett, hanem a vallástalanság álsemleges erőltetése ellen állt ki. Mélyen vallásos emberként szót kér mind a vallástalanok, mind pedig a vallásos emberek jogainak tiszteletben tartásáért, az egyetemes európai értékek fenntartása érdekében.

LÁNCOS PETRA LEA